

W. Friče.

Socializms

Tulkoja

A. Zarkewičš.

1920.

Latvijas Komunistiskos Partijas Gromotu Apgodnicibas
„Spartaks“ izdawuma.

W. Ehrig.

Gelehrte Schriften

Tafel 1

A. Zalkewitsch.

180

Ergebnisse Kommission für Paläontologie Glaciologie Hydrogeologie
„Sibirien“ 1898

Wysu zemiu proletariji, sasawinojil!

~~1
192
L £ 8 p~~

W. Friče.

Socializms.

Tulkoja

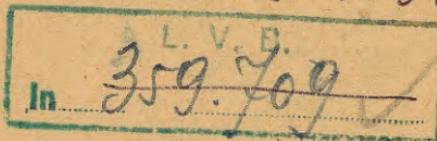
A. Zarkewičš.

1920.

Latwijas Komunistiskos Partijas Gromotu Apgodnīcības
„Spartaks“ izdawums.

0309060912

Parb. 1969. g. 2. vllg.

„Spartaka“ tipografija.

Socializms.

Pašlaik pi mums nuteik osa ceinia storp buržuaziskom un socialistyskom partijom.

Buržuazijas partijas aizstow tagadeju buržuaziski-kapitalistysku sabidribu. Socialistyskos partija, tam pretim, pyulejas izdarit wysu, īai tyktu nudybynota socialistysko ikorta.

Bet kas ir socializms ?

Lai dut atbildi uz ito waicojuma, pyrms wajag nuskaidrot, kas ir tagadejo buržuaziski-kapitalistysko sabidriba, kura teik apsorgota nu buržuaziskom partijom un kuras itu sabidribu skaita par wysloboku.*)

Kas ir buržuaziski-kapitalistysko sabidriba ?

* Tagadejo sabidriba saucas par „buržuazisku“ tamdel, ka woldušu lumu winiā spelej buržuazija (kapitalisti). Par „kapitalistysku“ tagadejo sabidriba saucas tamdel, ka buržuazija wysu saimestysku dzeiwi ir nustodejusia uz kapitalistyskim pamatim, t. i. ražoj preces ar mažinu paleidzibū lelā daudzumā del winiu pordušonas uz sowim (ikšejim) un swešim (orejim) tergim.

Tagadejā sabidribā buržuazijas škira skaitos par woldušu tamdel, ka winias rukos atsarun ražošonas leidzekli — fabrikas, mašinas, kapitali. Cytim wordim sokut: tagadejā sabidribā wolda ipašums uz ražojamim leidzeklim. Tai kai kapitalistam pidar i fabrikas, i mašinas, i kapitali, tad winiam pidar i wysi ti produkti, kurus winš ražoj ar šu leidzekliu paleidzibu. Taida korfā, tagadejā sabidribā

*) Pi buržuaziskom partijom pidar: kadeti (narodnaja swoboda), progresisti, zemes sawinibas (zemelnyh sobstwennikom) un nasen nusadybynojušo liberalu-demokratu partija.

wolda priwatajs ipašums (sowums) na tikai uz ražo-jamim leidzeklim, bet ari uz saražotim produktim, kas ir golwonajjs cylwaka dzeiwas paturatojs.

Bet par nužalojumu tagadejā sabidribā na pi wysim tak ir ti ražojami leidzekli. Lēls daudzums ir taidu cyl-waku, pi kurim naw taidu ražojamu leidzekliu. Un tam-del wini nawar byut par patstowigim saiminikim. Nawar patstowigi west sowas saimestibas. Winigais ražošonas leidzeklis, kas pi winim ir — dorba rukas. Pagojuša godu symtenia sokumā Anglijā šaidus cylwakus, kas natureja nikaida ipašuma, i saucia na par cylwakim, bet par „rukom“. Sowas „rukas“, sowu dorbu wini i pordut tim, pi kam ir ražošonas leidzekli. Taidā kortā tagadejo sabidriba dolos úz diwejom škirom — buržuju un proletariju, mantigu un namantigu, saiminikū un kolpu.*)

Tai kai ražojami leidzekli — fabrikas, mašinas, kapitali — pidar atsewiškim kapitalistim woi kapitalistu kompanijom, tad winiu rukōs i atsarun wysa strodniku škira. Un tai kai kapitalistu rukōs atsarun walsts wara, tad wini war darit ar strodnikim wysu tu, kas winim pateik.

Un tai, tagadejo sabidrida ir sasadalejusia uz kungim un wergim.

Kapitalisti, kurim pidar ražojami leidzekli un walsts wara, saimestibu wad tikai del sowim personigim interesim. Preces wini ražoj lelā daudzumā, lai, pordudut tos, dabot kai na wairok inokuma. Kapitalists saiminikoj winigi tika del tam, laisajemt inokumus. Pilnigi saprutams, ju kapitalistam byus mozoki izdawumi uz ražojamim produktim, ju leloka byus jo pełnia.

Dali nu itim izdawumim kapitalists, pi wyslobokos jo gribas, nawar samozynot. Jo, pimaram, jo fabrika

*) Storp lelu mantiniku ipašniku škiru un proletariju škiru stow seiku ipašniku škira, zemniku, omotniku, bogotoku dalia nu winim porit pi buržasijas, nabadzigoko dalia nu winim porit pi proletarijim.

atsarun uz cyta zemes, kura pidar muižinikam, tad winiam par tu zemi josamoksoj tik daudzi, cik par tu muižiniks prosa. Un jo winiam wajag perkt mašinu, tad jis par winiu moksos tik daudz, cik mašinu zawoda saiminiks prases.

Bet ir wina dalia izdawumu, kuru kapitalists pec sowas gribas war samozynot. Iti izdawumi ir strodniku olgas. Ku lelokas ir strodniku olgas tu, mozoka ir kapitalistu pelne. Par tu kapitalists i pyulejas, lai strodniku olgas waratu nustodit kai na zamok un dorba dinu nustodit kai na garoku.

Bet kaidu ispaidu atstojuz strodnika šei olgas samo-zynošona un dorba dinas pagarinošona?

Strodniks, sajemdamas par sowu dorbu liuti zamu olgu, ir spists dzeiwot nagigieniskūs — weselibai kaitigūs dzeiwukliūs. Ad pošu slyktoku edini un nosoj pošas slyktokos drebes: Garo dorba dina, wojinodama jo spakus, galigi sabeidz weselibu, bez tam nulidz jam aizajemt ar sowa prota atteistišonu, pisadalit polityskā un sabidriskā dzeiwē un nulidz baudit gorigu maiziti (moksla, zynotne, literatura). Taidā paš bedigā stowukli atsarun i jo saime. Strodnika siwa wairokūs gadējumūs ir spista strodot fabrikā, un barni labi jo sasnadz pyrmmocibas izgleitibu un wairokūs gadējumūs palik bez wysaidas izgleitibas.

Tai, tagadejo sabidriba dolos uz ekspluatatorim un ekspluatejamim.

Aiz ciku strodniks palik apzinigoks, aiz ciku strodniku škira ir organizeta strodniku winibā, aiz tiku možok jis grīb miretis ar sowu werga stowukli. Jis pilik wysus sowus spakus, lai tik izlobot sowu stowukli — paaugstynot dorba olgu, saeisynot dorba dinu un ikarot kaidas nawin tisibas walsti. Un šimā sowā centinī, dabyskajā un ly-kumigajā, jis atsadur pret krosu kapitalistu škiras pret-spaku. Beidamos pazaudit sowus inokumus un waru, buržuažija laiž dorbā wysus leidzeklius, lai saisit strodnikim rukas un ar tu pamaisit winim sasnegt sowu

merki. Storp obejom škirom — buržuazijas un strodniķu nanuklusut wysu laiku it ceinia, ekonomiska-saimestyska un polityska, kura pa laikim izweržas pilsoniu karā, kas na wiñreiz ir nuticis Francijā un tagad pi mums Kri-wijā.

Taīda sabidribas sadališona škirōs — ekspluatatoru un ekspluatejamu nanuveržami nuwad leidz naizbeidzamai škiru ceinai.

Mežonigo kapitalistu saiminikošona tikai del to, lai iraut sew kai nawairok pelnes, sopigi atsasauc na tika, uz strodniķu škiras, bet pa laikim ari uz wysas sabidribas, uz wysim idzeiwotojim.

Ražodams preces dei tergim, ražodams jos ku nalelokus daudzumūs, lai sajempt ku na lelokas pelnes, kapitalists napadumoja par tu, woi taids preču daudzums ir wajadzigs, woi tos preces del zynoma terga ir wajadzīgas. Un godos tai, ka uz zynoma terga zynomas preces saplyust taīda daudzumā, ka jos wairok naatrūn sew perceju, tergošona opstoj, fabrikas porstoj strodot, tyukstušom strodniķu teik izswisti uz ilom, wideji un seiki uzjemeji bankrotejas, seiki īpašniki zaudej sowus krojmus, wysa saimestysko dzeiwe soc sabrukt, plašos idzeiwotoju masōs aug ubadziba un nuzigumi.

Wot tik bailigi ir krizisa panokumi, kurs satric wysus saimestyskos dzeiws pamatus un draud izordit sabidribas moju.

Tai tad, tagadejā buržuaziski-kapitalistyskajā sabidribā mēs radzam šaidas slyktos pusēs:

1) winia sasadola uz diwejom lejom škirom — īpašniku un proletarišu, ekspluatatoru un ekspluatejamu,

2) storp šom diwejom škirom it naporstojamo ceinia — ekonomisko un politysko,

3) kapitalistu saiminikošona, kura pastow tikai del tam, lai iraut wairok pelnes, nustoda gryutā materialajā

stowuklī na tikai dorba liaužu škiru, bet ari nuwad leidz „krizism” kuri, ar wysu sowu grytu nostu guļst uz plašom idzeiwotoju masom.

Kai pamata imeslis wysu augšok minatus nalaimiu ir priwatajjs ipašums uz ražošonas leidzeklim. Winigi tamdel, ka ražošonas leidzekli pidar priwatom personom, kapitalistim, kapitalisti wad saimestibu del peñes iraušonas. Un tamdel sabidriba i ir sasadalejusia uz diwejom škirom, ekspluatatorim un ekspuatejamim, kuri wysu laiku sowā storpā wad ceini, un winigi tamdel saimestysko dzeiwe i teik trauceta nu saimestyskim krizism.

Un te mes skaidri radzam, ka augšok aizroditos tymsos un ordušos busžuaziski-kapitalistyskos sabidribas puses pazuss tik tymā gadejumā, kad priwatajjs i p a š u m s uz ražošonas leidzeklim poris s a b i d r i b a s i p a š u m ā, t. i. tik tymā gadejumā, jo fabrikas, mašinas, kapitali (un tai pat ari zeme) paliks par mysu liaužu ipašumu, par wysas sabidribas ipašumu.

Kas ir socializms?

Taida sabidrisko ikorta, kur naw priwata ipašuma uz ražojamim leidzeklim, kur fabrikas, kapitali, mašinas un zeme sastoda wysu liaužu ipašumu, sabibribas ipašumu. Un taida ikorta saucas par „zocialistysķu”. Swešzemniku words „Socijalizms” i nuzimej sabidisks, kupigs.

Jau senejūs laikūs, jau pyrmajā pagojušā godu symtenia pusē, kad Europā wel ticku soka nusastodit buržuaziski-kapitalistysko ražošona un reizē ar tu i tagadejo buržuaziski-kapitalistysko sabidriba, atsaroda nu buržnacijas un intēligencijas atsewiški cylwaki, kuri kapitalistysku ikortu wispusiģi izkritizeja, izskaidroja wysas jos liaunos puses un izstrodoja mocibu par jaunu sabidribas ikortu, par sabidribas ikortu uz jaunim pamatim un itu mocibu nusaucia par „socializmu” un pošu jaunu sabidribu, kurai waja-

dzeja numeit buržuaziski-kapitalistysku ikortu — par „socialistysku“. Iti pyrmi socialisti beja porlicynoti, kai taidas jaunos sabidribas nudybynošoua dzeiwē izwadama ir wigli. Iti pyrmi zocialisti protoja tai: ka stow tik kapitalistim igaumet golwā, ka jauno socialistysko sabidriba ir loboka par tagadeju kapitalistysku, un tad wini poši paleidzes šu swatu ideju izwest dzeiwē.

Woi buržuazija war iwest dzeiwē socializmu?

Pi pyrmim aktiwokim socialistim pidareja anglits Ouens, francuži Furje un Kabe.

Uz nokutni wini wysi werias ar pylnom ceribom. Jo wini ir atklojuši tagadejos sabidribas wysas liaunos puses, un pi tam, jo wini zyna, kai wajag byut nustoditai jaunai sabidribai, lai tyktu nuwarzta kapitalistyskos sabidribas wysas liaunos un ordušos puses, tad, winim rodejos, ka wigli byus porlicynot i cytus šu iskotu pareizibā un atrast sew paleigus. Un lai porlicynot cytus, ka socialistysko ikorta ir daudz loboka par kapitalistysku, wini smolki soka izskaidrot nokamos socialistyskos sabidribas ikortu. Par itos idejas izwesšonas aktiwokim darbinikim beja Furje, un Kabe. Ar sowom mocibom wini grizias, gólwonom kortom, pi kapitalistim un pa daliai pi intelligentim. „Bogoti un moceti liauds — runoja wins nu socialistim, — daudz ko war izdarit, jo ir wajadzigs porgrzit jaunā socialistyskajā ticibā cytus bogotnikus un pat nabogus“. Iti pyrmi, pa daliai naiwi socialisti, beja porlecynoti, ka „bogoti un moceti“ weiri atsasaiks uz jus saucinim. „Woi tad nu bogotnikim naw mocitu, gudigu un želsirdigu weiru?“ — jautoja Kabe.

Saprutams, ka wini stypri maldejos.

Kapitalistam ir daudz izdewigok paturet kapitalistysku sabidribu, kur winiam pidar i ekonomisko i politysko kundziba, na kai dybynnot socialistysku sabidribu, kur wysim jobyut leidzonim. Un tamdel wysi šu socia-

listu saucini, grizti uz „bogotinj un mocetim“ weirim, palyka bez wysaidas iweribas. Tai socialists Furje liuti skaistôs un krosôs formôs apraksteja socialistysku bidribu woi „falanster“, kai jis ju saucia, kur del wysim dzeiwe byus debeswalstiba. Del taida falanstera nudybynošonos beja wajadziga nauda. Un tai jis gaideja, kad isarass labweligajs miljoners, kurs i idus wajadzigu sumu naudas. Gaideja, gaideja un tai i numyra nasagaidejis.

Un tai sabruka ceribas uz to, ka poša buržuazija, poši kapitalisti paleidzes iwest dzeiwê socialistysku ikortu, paleidzes nudybynot socialistysku sabidribu. Iti pyrmi socialisti, kuri dumoja, ka „bogoti un mociți“ weiri paleidzes nulikt fundamentu jaunai sabidriskai ikortai, tyka nusaukti par „socialistim-utopistim“, nu worda „utopija“, kas nuzeimoj „naizwadamos dzeiwê ceribas“.

Mehginojumi iwest socializmu kooperacijas celiâ.

Kad ceribas, ar kapitalistu paleidzibu nudybynot socializmu, sabruka — Ouena, Furje un Kabe pecnoceji paraudzeja iwest dzeiwê socializmu kooperacijas celiâ. Beja nudumots, ka nazcik personu sastodis bidribu, dabos kur nawin — lobok aiz Europas rubežim, kur nawin zimeliu Amerikā, jaunajā breiwbas un winleidzibas pasaulli zemes gobolu, nudybynos socialistysku sabidribu nu ikortos winiā dzeiwi pa jaunam, kai na lobok, uz bidriskim pāsokumim. Bet nu ito meginojuma ari niko naizgoja.

Piessim nazcik pimaru.

Tai pagojuša myuža diwdasmytūs godūs Ouena pecnoceji symtu saimiū skaitā laides uz Ameriku un Ohajo štatā nudybynoja socialistysku bidribu, kur zeme un ražošanas leidzekli skaitejos par wysas bidribas ipašumu. Itei bidriba pec sowas atsarassonas witas tyka nusauktā par „obščina želtyh kliučei“. Bet par nužalojumu, dreizā laikā storp socialistyskos bidribas luceklim socias berze-

šonos un streidi. Itos bidribas lucekliu dalia beja izgojusia nu buržuazijas aprindom un dalia pidareja pi intelicencijas un dalia beja nu strodnikim. Tai kai šei socialistysko bidriba atsaroda kapitalistyskajā zemē, kur ari beja lelas škiru preteškibas, kas atstoja ari zynomu ispaidu uz šos socialistyskos sabidribas, un, golu golā, ikšeji streidi pijemia taidas formas, ka winiai beja joizjyuk. Un cytas taidas bidribas moz pamozam porsawertia par pilnigim kapitalistyskim uzjemumim.

Toliok, pagojuša myuža četrudasmytūs godūs Zimeliu Amerikatyka nudybynata, taisaucamo „Gopedalskas bidriba“. Kotram, kas gribēja pijemt dalibū bidriskos darišenos, wajadzeja imokstot sowu paju, wajadzeja nuperkt zynomu papeiru woi akciju. Wins nu bidribas luceklīm, kai radzams, lobs komersants pamazitiniam saperka itos wysas akcijas un palykdamis par winigu akcioneri, izlaidia bidribu, kura porsawertia par priwat-kapitalistysku uzjemumu.

Bet patiši dalia nu taidom socialistyskom bidribam goja pareizu celiu. Beja i taidas, kuras naizjuka uñ naporsawertia par winkoršim priwat-kapitalistyskim, uzjemumim.

Tai pagojušo myuža ostondasmytūs godūs Kalifornija, Zimel-Amerikā, tyka nudybynota bidriba Kewi. Dewendasmytūs godūs winiu apmekleja wins amerikanišu orsts, kurš i apraksteja mums winias irašas un ikortu. Winia sastoweja nu 500 lucekliu — dalia nu winim ogrok bejuši tergotoji, dalia nu inteligenčim un dalia nu winkoršim strodnikim. Kotra saime tureja sowu moju, kai moja un tai wysas jos litas sastodeja jos priwatu ipašumu. Bet zeme un ražojami leidzekli šastodeja wysas bidribas ipašumu. Wysim beja jostrodoj obligatoriski (obiązatelnō), bet na wairok par 8 stundem. Par kotru nustrodotu stundi tyka izduta biletē, kuras wertiba leidzinojas 60 kapeikom. Taida kortā par dinu kotrs wareja nupelnet leidz 5 rublim. Uz taidom biletem wareja dabot waja-

dzigus produktus un wajadzigos litas, kuras atsaroda bidribas nulyktuwēs. Wysa bidriba sastoweja nu nokušom trejom nudaliom — ražošonas, paterešonas un wysporigu darišonu (audzynošona, apsardziba un izgleitiba). Te, kai radzams, zynomā marā teik izwasts socializms. Zeme un ražojami leidzekli sastoda wysporibas ipašumu. Naw priwatu uzjemumu, naw priwatu magazinu, naw naudas, wysim ir jostrodoj, ražošona un paterešona atsarrun zam wysas bidribas kontrolia.

Bet nu utras puses te wel naw pilniga socializma :

1) Wysus lobumus šos, bez šaubom skaitos ikortas, baudej tikai 500 cylwaku, tymā laikā, kad porejo cilwece ir izslagta nu itos bidribas;

2) pi tam, par taidas bidribas lucekli war byut tik tys, kas tur kaidu nawin kapitalu, 1000 rubliu, jo taidas pais ir joinas pi izastošonas;

3) lai dōrbs prikš kotra ir i obligatorisks, bet naw sacits, ka kotram obligatoriski ir jostrodoj 8 stundes, war strodot tik 3 stundas kas grib, bet tad, saprutams, jis sajems mozok nu produktu bidribas nulyktuwem;

4) Un golā, kas ir pats golwonojs, — kotra gods golā bidribas inokumi (daboti nu porlutim produktim na bidribas luceklīm) teik izdaliti storp bidribas luceklīm pec kotra nustrodotom stundem. Kai redzim, bidribas lucekli tur ari zynomu sumu naudas, pi tam daži lelokas sumas (ti, kas wairok nustrodoja) un daži mozokas sumas (ti, kas mozok nustrodoja).

Tai tad itei Kewi bidriba ir tikai pa daliai zocialistysko kolonija winā un tymā pašlaikā byudama kai akcioneru kompanija.

Kai mes redzim, ni socialistu — utopistu uzaicynojumi da kapitalistim, ni winiu pecnoceju meginojumi koooperacijas celia tikt leidz nusprauštajam merkam, nanuwedia leidz socializma izwešonai dzeiwei.

Wai war tagadejo walsts nuwest leidz socializmam?

Tad warbyut, ka šu skaistu ideju walsts izwess dzeiwē. Par itu stypri beja socs dumot wins nu strodniku škiras wodunim Lassals. Jis protoja tai. Jo strodniki nuorganizes winu stypyru politysku partiju, tad walstei, gribut nagribut, byus josarekinoj ar winim, strodniku prasibas winiai wajadzes izpildit. Un jis soka pisaukt wocu strodnikus apsawinot winā partijā, bet itys bez wyspojgom welešonu tisibom nabeja izwadams. Pec Lassalia dumom, šai partijai i wajadzeja byut taidai, kas dutu labi win sasatryukt wāldibai. Reizē ar tu, jis pisaucia strodnikus organizet ražošonu bidribas. Bet bez naudas leidzeklim itys nabeja ispejams. Bet kas lai apgodoj strodniku ražošonas bidribas ar kapitalim? „Walsts“ — atbildeja Lassals. Jis i soka west sarunas ar Bismarku, waldbas golwu. Jis beja porlicynots, ka Bismarks pikriss jo planam. Bet Bismarks klausejos, klausejos. Un, golugola, niko naizdareja. Par ku tys tai, tys pilnigi saprūtams.

Tagadejo walsts ir zynomas škiras organizacija, kapitalistu organizacija. Un tamdel tagadejo buržuazisko walsts i nawar pikrist taidai sabidribas nudybynošonai, kura kapitalistu škiru atstums.

Wel wins kross pimars, kurs pastyprinoj šu uzskotu pareizibu.

Wocijas kenens Wilhelms II jaunōs dinōs stypri interesejas ar strodniku waicojumu. Jis izlaidia lykumus, kurūs runoja par walsts pinokumu izlobot strodniku materialu stowukli un ryupetis, lai wini bytu wysi izgleittoti. Wysi iti mari, saprūtams, ir toli nu socializma, bet pa dalaī it jau uz tu pusi. Kad izzynoja par šim wocu jauno kenenia planim wocu ryupniki un kapitalisti, tad wini jām aizrodeja, jo jis naporstos draudzet ar strodnikim, tad wini byus spisti „porsawert sowas monarhiskos jyutas“, t. i., wini porstos paturet jo tronu. Un Wilhelms

atsasaceja nu socializma par lobu imperializmam. Un cytaidi jis i nawareja izdarit, jo jis stoweja buržuaziski-kapitalistyskos waldbas prikšgola.

Un tai, grižutis pi kapitalistim pec paleidzibas, raugut caur kooperacijom un, golu golā, saucut walsts waru paleigā, pi socializma tikt naizadewia. Bet kam tad, golu golā, josastoj pi dorba, lai socializms tyktu iwasts dzeiwē?

„Proletariatam“ — tai uz šo waicojuma atbildeja Markss un Engelss. Un šei winkoršo atbilde cilweces westurē atkloja jaunu laikmetu (epohu).

Marksa un Engelsa proletariskajs socializms.

Tikai dorba liaužu škira, tikai proletariats ir interesets tymā, lai priwatajs ipošums uz ražošonas leidzeklim porit par wysas sabidribas ipašumu. Jo tikai proletariata škira tagadejā sabidribā ir winigi tei škira, kurai taida ipašuma naw, ar ku ari izskaidrojama winias ekonomisko, politysko un gorigo werdziba. Un tamdel dorba liaužu škira pec sowas dobas jau ir tei škira, kurai ir jowad ceini par socializma nudybynošonu, jo socializma iwestoša dzeiwē ir leidziga winias atbreiwošonai nu mvuža werdzibas.

Itos dumas Markss un Engelss krosi un nuteikti izzsaceja pyrnu reizi izdutā nu winim 1848. g. „Komunistyskajā manifestā“. Itai idejai ji zidoja wysu sowu dzeiwi, wysu laiku atsarosdamis emigracijā (jo sowā walsti kapitalistu spaidi naliowia jim dzeiwot), sowas idejas izwessonai dzeiwē ji nažaloja ni wordu ni dorbu.

Ar tu moz kas tyktu darits, jo pasacit, ka ni buržuazija, ni inteligencija, ni kooperacija un ni walsts wara naw spejigi izwest socializmu un ka itu war izdarit tikai strodniku škira. Beja wajadzigs nurodit tos stygas, pa kurom strodniku škira niftu leidz sowam merkiam.

Lai cik nasapyuletus strodniku škira izlobot sowu ekonomisku, politysku un socialu stowukli streiku celiā, bet socialistysku ikortu iwest t. i. ražošonas leidzeklius

pasludynot par sabidribas ipašumu, jai izadus tikai tymā gadejumā, jo walsts wara nu buržuazijas rukom poris strodniku rukōs. Tamēl par tu uzdawrūmu, kuram wajag byut pastatitam uz dinas kortības, ir polityskos waras atjemšona nu buržuazijas. Tikai sajemdama walsts waru sowōs rukōs, strodniku škira wares palikt par woldušu škiru. Tikai tureiz winia wares izdut lykumu par wysu ražošonas leidzekliu atjemšonu nu buržuazijas un winiu nudušonu ikarotajai nu winim walstei, t. i. wysu dorba liaužu reicibā.

Saprutams, ite byus ekspropriacija, t. i. ar spaku atjemšona ipašuma nu wasalas škiras. Bet golu-golā, kai tod poša buržuazija tyka pi ekonomiskos un polityskos walsts waras? Woi winia ari nataiseja taidu paš ekspropriaciju, woi na spайду celiā jei tyka pi walsts waras? Woi na buržuazija ar sowom fabrikom un mašinom iznycynoja seikus ražotojus, omotnikus, pat leidz pamata nuslauceja itu nazkod milzigu un zidušu škiru, atjemia nu winias na tikai jos pedigu dorba iruci, kurs nawareja spakotis ar stalia milzi, bet ari bezželigi ju izstreipoja nu dzeiwu cylwaku saroksta astodama bez, dzeiwei wajadzigim, leidzeklim? Woi na buržuazija eksproprireja un woi na winia proletarizeja omotnikus? Woi tad na buržuazija atjemia feodalu ipošumu? Un woi tad na buržuazija atjemia nu muizinikim priwata ipošuma tisibas waldit par zemnikim (prigona godi)? Woi na franču buržuazija taidā poš kortā lelos franču rewoliucijas dinōs atjemia nu bojarim ju tisibas un ipošumu?

Skaidrs, ka celš, kurs proletariatu wad uz sociallizmu, ir škiru polityskos ceinias celš par walsts ikarsonu. Leidz šam laikam buržuazija izmontoja walsti kai leidzekli del dorba liaužu apspisšonas un izsyukšonas. Proletarisko walsts ir leidzeklis del dorba liaužu atbreiwošonas nu kapitalistu jyuga. Buržuazisko walsts par sowu merki stateja kapitalizma nustyprinošonu, bet proletarisko walsts byus par leidzekli del kapitalizma izordišonas leidz pamata.

Pyrmos strodniku socialistyskos partijas.

Socut nu pagojušo myuža septendasmytim godim, pa wysu Europu un Ameriku un pec tam i Japonijā, Australija, Argentinā (Dinawaydu Amerikā) soces organizetis strodniku socialistyskos partijas, kuras beja spraudušas sew par merki nuorganizet wysu zemiu strodnikus polityskajōs partijēs, del polityskes waras ikarošonas, kas bytu kai laidzeklis pec tam, kai tyktu ikarota politysko wara, pi ražošonas leidzekliu nacinalizešonas, t. i. winiu nudošonu walsts rukōs. Bet del socializma izwešonas dzeiwē wel ir par moz, ka tikai strodniki bytu nuorganizeti polityskajōs partijōs. Kapitalistysko ikorta tak wolda par wysu pasaulli, tai kai buržuazija uz wysu pasaullia ir woldušo škira, tai kai social-ekonomici apstokli ir wysur winaidi, tad strodniku organizēšenos un apwinošenos ir wajadziga na tikai atsewišķu walstiu maštabā, bet gon wyspasaulia maštabā. Un kamdel ari Markss un Engelss sowu „Komunistysku manifestu“ nubeidz ar wordim: „Wysu zemiu proletariji, sosawinojīt“.

Strodniku socialistysko kustība wyspasaulia maštabā.

Un tamdel strodniku socialistysko kustība pijem wyspasaulia formas. 1864. godā Londonā tyka nudybynots „Internacionals“, par kura woduni beja Markss. 1876. g. „Internacionals“ sabryuk, bet 1889. g. jis nu jauna atdzymst un pastow leidz wyspasaulia kara sokumam, 1914. g.

Del to, lai strodniku škira waratu iwest dzeiwē socializmu, ir moz, ka wini bytu apwinotj winā wyspasaulia strodniku organizacijā. Del ito ir wajadzigi daži oreji apstokli, kas ir naatkarigi ni nu strodniku apzinias, ni nu winia gribom. Del ito pyrmā korta ir

wajadzigs, lai patstowigus uzjemumu skaits bytu kai na mozoks, runojut dziliokā wolūdā, ir wajadziga kapitalu un uzjemumu koncentracija.

Ju kapitali un uzjemumi byus sakoncentreti lelokōs apwinibōs, t. i. ap mozoku skaitu kapitalistu un uzjemeju, ju wigliok byus strodnikim, teikut pi walsts waras, iztaisit buržuazijas ipašuma ekspropriaciju, pasludynot un nustodit socializmu.

Kapitalu un uzjemumu koncentracija.

Itei kapitalu un uzjemumu koncentracija, t. i. grupešenos lelokōs, apwinibōs, kuru Markss, jo nu pyrmis, kas atkloja, tad jis beja pyrmis, kas pareizi saprota un izskaidroja, ir numonama wysōs kapitalistyskajos saimestibōs, sasnagdama wyslelokus un lelokus apmarus.

Piteik nurodit uz Ameriku, kai uz sewiški pomočušu pimaru. Tur wysas lelokos rupnicibas nuzares, kai ugliu, nefts, stalia izgatawešonas ryupniciba jau nu sen-senejim laikim ir apwinotas nazcik sindikatūs un trestūs. Jo senokūs laikūs strodoja desmit tyukstušu uzjemumu, atsewiški un patstowigi, wadut sowu priwatu saimestibu, tad tagad wini, apsawinojut, sastoda nazcik uzjemumu ar milzigim kapitalim (ap 40 miljardu rubliu). Un kotrs nu ito mozo skaita uzjemumu sastoda winu lelu saimestibu, kura teik wasta pec wysparigo plana. Taida kapitalu un uzjemumu apwinionos mozokā skaita uzjemamu, kuri ogrok strodoja kotrs patstowigi, ir numonoma na tikai Amerikā, bet ari wysōs Europas walstis un pat taida, pakal palikušo cytem Europas walstem, kai Kriwija. Taida daudzu un mozu uzjemumu sasališona mozokā skaitā uzjemumu ar milzigim kapitalim, kai jau aizrodeja Markss, sagatawej labweligus apstoklius del socializma izwesšonas dzeiwē. Socializms tak ir wysporibas saimestiba, sabidiska, bet na priwata. Un tamdel ari socializms nawar byut iwasts

dzeiwē leidz tam laikam, eikom atsewiški priwati uz jemumi naw apwinoti lelokōs apwinibōs. Bet dažš lasitojs war pasacit, kamdel tad, nasawerut uz to, ka tej kapitalu un uzjemumu apwiniba wysōs walstīs wysu laiku ir gojusia uz prišku, jo caur tu oreji apstokli uz socializma iwivesonu dzeiwē ir pilnigi sagatawoti, socializms leidz pošam padejam laikam ir palicis tikai kai ideals, kai porlicibas prikšmats, bet nakai patisiba? Taida wylcynošona teik izskaidrota ar tu, ka tumar tej kapitalu un uzjemumu koncentracija wel leidz šam laikam nabeja sasnagusia atteiciga pakopinia un pa daliai ari ar tu, ka strodniku škira, kurai pec Marksa mocibas, wajadzeja stotis pi socializma izwessonas dzeiwē, na tikai Amerikā, bet ari wysā Europā labija pilnigi saprotusia socializma nocibas, nabeja saprotusia to, ka winigi strodniku škirai ir jojem uz sewis tys swatajzs strodniku atbreiwošanas dorbs.

Padcju diwdesmit picu godu laikā, beja monams, ka woiroki strodniku škiras woduni beja tymōs dumōs, ka naw ko steigtis ar socializma izwošonu dzeiwē, ka strodniku merkis ir winkorš — izlobot winiu stowukli pastowušos kapitalistyskos sabidribas ramōs, un ji attzyna, ka del ito ir pilnigi piteikuši jo sasnegt kaidas nawin reformas, dabot kaidus nawin dzeiws izlobojumus. Šaids tecins ir pazeistams zam nusaukuma „reformizms“. Ar taidu reformizmu beja sajifteti wairoku walstiu strodniku woduni, kai nabašniks Zoress (Francijā) un Bernšteins (Wocijā). Tuids tecins beja iaudzs plašos Francijas un Wocijas strodniku masās un jau nu senejim laikim Anglijas orudničiskajōs bidribōs (profesionalajōs sawinibōs). Un tuids „reformystiskajs“ tecins i trauceja socialistysko gora nustyrinošona proletariju masōs.

Storp cytu ir joatzeimoj, ka padejūs godūs iprikš kara skaidri beja numonams, ka wokoru strodniku škira pasamust. Un strodniku kustibas wilni ai winu

0309060912

celias augšok un augšok. Un bailes, kuras beja sagai-damas ar proletariskos rewolucijas isasokšonu, pispidia golwonokas Europas walstiu waldibas un buržuaziju isokt wyspasaulia karu.

Un kars nagaidami inesia lelas pormaines, kai ekonomiskā un tai āri socialistyska karojušu walstiu dzeiwēkas nuwedia leidz lelom kapitalistyskos ikortas porgruzībom, sagatawejut reizē ar tu pamatus del porejas uz kapitalistysku walsti.

Kaidus ispайдus atstoja kars uz sociali-ekonomiskos dzeiws.

Pa pyrmam kars sacelia nadzerdotu da tam dzeiws dordzibu, kas ar wysu sowu gryutumu gulos uz slykti nusteditoru nu ekonomiskos puses idzeiwotoju masom. Bet tys pats kars ryupniku un tergotoju inokumus sacelia leidz posokainim apmarim. Tymā laikā, kad pa wysu Europu strodniku masas citia bodu, miljoneru un bogotniku Wocija, Francijā, Anglijā un pi mums Kri-wijā izauga naradzatūs da tam laikam apmarūs. Taidā kortā kars krosi sadaleja wysu sabidribu uz diwejim lagerim — uz buržuazijas un proletariata. Kars, nu winas puses, beja kai kapitala un uzjemumu koncentracijas weicynotojs un, nu utras pušes, kai liaužu masu proletarizetojs. Bet itys wel naw wyss.

Dažōs kenestīs walsts, lai del sekmigokas kara wesšonas nustodit saimestysku dzeiwi uz atteicīga pakopinia, paskaiteja pār wajadzigu dažas ražošonas nuzares jemt sowōs rukōs, kai taidas, kuras jau leidz kara laikam beja apwinotas sindikatūs un taidas, kuras agrok strodeoja atsewiški un patstowigi. Sewiški plašūs apmarūs tuids plans tyka izwasts Wocijā. Bet ito beja wel par moz.

Iwarojut lelu tryukumu dzeiwei wajadzigu produktu, walsts wara isamaiseja ari izdališonas darišonā.

Iwedia styngru kontroli uz wysim produktim, izdudut maizi, swistu, apowus un cytas litas pec kartinjom. Tai ka paterešonas ziniā wysi pilsoni tyka nustoditi tikkuna uz winaidom tisibom. Bet te ari wel naw wyss.

Kapitalistyskos walsts wara naapsastoja i pret taidim leidzeklim, kai ijsaukšona priwata ipašuma tisibōs. Winia soka konfisket kapitalistu un užjemeju lelus inokumus un teret winius uz kara wajadzibom. Bet kapitalistysko walsts ar itu win naapsamirinoja.

Tai kai kars aizrowia daudz dzeiwibū, tai kai ar kotru godu del fronta tyka mobilizeti jauni un jauni spaki, tai kai del walsts wajadzibū napityka spaku, tad dažōs witōs, sewiški Wocijā, pa daliai i Angliā, tyka iwasta wysporigo dorba klausiba, t. i., ka kotram pylsonam winā woi utrā nuzarē wajadzeja apkolpot walsti.

Taidā koxta, sociali-ekonomiskajā dzeiwē kars inesia diwi swarigos pormainias: nu winas puses, winš krosi sadaleja wysu sabidribu uz diwejom pretigom škirom — bogotu buržuaziju un bodā merstušos strodniku masas un nu utras puses, kars pispidia walsti pajemt zam so-wa kontrolia un uzraudzibas ražošonu, paterešonu un dorbu.

Walsts kapitals, kai socializma pasokums.

Wysi kapitalistu suli, kuri nu winiu puses tyka sparti kara laikā, beja dariti del to, lai waratu turpynot karu. Bet war dumot, ka wysi jaunumi, kuri par kara laiku tyka inasti kapitalistyskajā ražošonā, izbeidzut karu, na tikai pazuss, bet is uz tolioku kapitalizma atteistibū.

War nuteiktī pasacit, ka ražošona, paterešona un dorbs ar winu wairok un wairok poris walsta porzynošonā. Leidzigi tam, kai kapitalizms wys wairok un wairok zaudeja sowu pyrmutnes priwatu tecini, porejut

uz sindikatu un trestu kapitalizmu un tai arī itys sindikatu un trestu kapitalizms wyls wairok un wairok poris uz walsts kapitalu.

Itys nuzeimej, ka par golwonu ražošonas, pateresonās un dorba saiminiku byus na kapitalisti un na akcioneri — kapitalistiskos kompanijas, bet poša walsts. Winia wess saimēstību na atsewišķu priwatu uzjemeju lobā, bet walsts lobā, wysas tautas lobā.

Bet, saprutams, ka ar itu socializms wel naw sasnagts.

Bet atlik tikai wysu zemiu dorba liaudim ceinias celiā ikarot walsts waru un tad winim nabyus nikaidu gryutumu izwest dzeiwē socializmu, pasludynot wysus ražošonas leidzeklius par walsts ipašumu, kura jau teik porweidota par dorba walsti, par dorba liaužu walsti.

Socialistysko walsts.

Kaida bytu tei socialistysko walsts, kura numeis kapitalistysku walsti un walsts kapitalizmu un ko nu winias waratu gaidit?

Tai kai ražošanas leidzekli poris dorba walsts rukōs, tai kai winigojs winiu ipašniks byus dorba walsts, tad pazuss sabidribas dalīšona uz šķirom, tad pazuss uzjemeju kapitalistu un proletariju šķira. Wysi pilsoni byus nustoditi winaidūs apstokliūs. Wysim winim wajadzes byut par dorba cylwakim. Tai kai pazuss kapitalistu-uzjemeju un proletariju škiras, tai kai par ražošonu porzynos poši strodniķi, poši dorba liauds, tad nawares byut ni ekspluatatoru, ni ekspluatejamu. Tai kai pi ražigo dorba byus piwylkti bez izjāmu-mumim wysi dorba spejigi cylwaki, tai kai byus iwasta wyporigo dorba klausiba (kara laikā dažos witōs winia jau beja praktizejama), tad kotram wajadzes strodot samarā moz, dažas stundes, bet wysu breiwu laiku wares izajemt ar mocišonu, ar sowa prota atteistišonu, izmontot wysas kulturalos bagatibas.

Tai kai socialistyskajā walstī nabyus kapitalistu-uzjemeju škiras, kuri saimnikoj tik del sowu inokumu iraušonas, tad pawysam izameis i pats ražošonas weids. Jo tagad preces teik ražotas del tergim, tad socialistyskajā walstī wysas preces un produkti tiks ražoti del idzeiwotoju wajadzibom. Ražošonas komisariats, kuram byus joporzyna par šom literiom, izskaidros, cik ir wajadzigs produktu un preču, izrekinos, cik pi wysporigos dorba klausibas byus wajadzigs dorba stunžu del saražošanas wajadzigo daudzumu produktu un preču un pec ito nustodis dorba dinas garumu. Saimiestiba tiks wasta na bez ipriķiš izstrodoto plana, na del inokumu iraušonas, bet del idzeiwotoju wajadzibu apmirinošonas.

Un jo itys tai, tad taidim ekonomiskim krizism, kuri uz kota sulia beja sastopami pi kapitalistyskos ikortas nabyus witas. Kai mes redzejom augšok, uz idzeiwotaju masom taidi ekonomiski krizisi atstoja wyssopigokus certumus un sewiški uz dorba masom. Un mes zynom, ka taidi krizisi celias winigi nu tam, kapitalistyskajā sabidribā ražošona teik wasta bez wysaidoka plana, winigi del inokumu iraušonas.

Un tai kai socialistyskajā walstī preces un wysi produkti tiks ražotina del pordušonos, bet del liaužu wajadzibom, tad ari nauda pazaudes sowu nuzeimi. Kotrs dorba cylwaks par sowom nustrodotom dorba stundem dabos atteicigu biletu un pec itos biletos jis wares dabol wysus jam wajadzigu produktus un preces, kai itu mes redzejam augšok aprakstitojā Bidribā „Kewi“, kura atsaroda Amerikā. Pi tam, pee sowom biletem kotrs war jemt tu, kas jam pateik un kas jam wajadzigs. Pec biletem sajemti produkti un priķišmati skaitos par priwatu ipašumu to cylwaka, kurš tu sajemia. Golu golā, ar škiru pozusšonu pazuss i tej škiru ceinia, kura sastodeja leidz šam laikam golwonu westures saturu. Sabidribás dzeiwe natiks byuweta izejut nu atsewišku cylwaku grupu ceinias un naida, bet nu wysporigos pilsoniu darbibas. Wysi i spaki un wyss tys laiks, kuri ogrokūs laikūs goja un tagad ari it del škiru ceinias, socialistyskajā walstī wini is del to, lai cylwaka dzeiwi kupigim un wysporigim spakim pataisit pilnigoku, wyspusigoku, protigoku, liustigoku un skaistoku.

Socialistsyko kultura.

Mes dažas reizes dzeržam un pat nu socialistim, ka socializms izlobos tik materialu dorba liaužu dzeiwi, ka tik materialā stowuklī jus nustodis lobok na kai tys beja pi kapitalistyskos ikortas.

Itys nuzeimoj socializma sašaurinošonu.

Bet patisibā, socializms tak naw winigi wadara waicojums. Jis atness liaudim na tikai jaunu un lobok ikortotu sabidribas saimestysku dzeiwi, bet ari jaunu gorigu kulturas dzeiwi.

Itys tai beja wysod un wysūs laikūs, kad sabidriskajā dzeiwe sociali-ekonomiskajs pamats tyka gruzits, lauzts. Kad bojaru un amatniku dzeiws ikortu numeja kapitalizms, tad jis izstylumia na tikai jaunu škiru — buržuaziju, bet ari lyka pamatus jaunai buržuaziskai kulturai ar sowu jaunu literaturnu, idealim un mokslu. Taipat i socializms, kurs numej kapitalizmu, atness ar sewi na tikai jaunu dzeiws ikortu, bet ari jaunu socialistysku kulturu.

Saprutams, ka tagad iprikš ir gryuts posacit wysūs smolkumūs, kaida byus tej jauno socialistysko kultura.

Bet uz dažom jos sowaidibom jau tagad war aizrodit.

Tai nokamajā socisistyskajā walstī styprā marā atsateistis zynotne, technika un moksla. Un wot kamdel. Pi tagadejos sabidriskos dzeiws ikortas wajadzigos zinibas sasnadz tikai nalela dalinia idzeiwotoju, tikai buržuazijas deleni un meitinielas. Tikai winiu berneni war tikt uniwersitetūs un techniskajos skolōs. Bet zocialistyskajā walstī audzynošona un izgleitiba byus del wysim winaidi piejama. Wysi pilsoni byus winaidi mociti. Tai kai walsts obligatoriskajs dorbs atjem nu winim pawysam moz laika, tad wysu atlykušu laiku wini wares attut kulturalom — gorigom wajadzibom. Taidā kortā mocitu cylwaku skaits pasawairoš, nu kurim wares byut daudz rakstiniku, moksliniku un techniku. Pi tagadejos sabidriskos dzeiws ikortas, kad wysa nutei-

cejs ir kapitals, kad wyss — pat kulturali dorbi ir paduti pipraseduma un pidowojuma lykumam, on, nasawerut uz ito, tumar pasauls ir pylns ar wys-wysaidokim izgudrojumim un kulturas dorbim, tad itys piroda tu lelu cylwaku gribu un speju strodot kulturas dorbu. Socialistisksajā walsti kulturas dorbs byus breiws nu kapitala un nu tergim, un tamdel jaunrodušam kulturas dorbam wajag byut lelokam un skaistokam.

Tagadejūs laikūs, kad saimistysko dzeiwe teik gruzeta nu atsewiškom personam, kad kotram atsewiški ir jowad ceinia par tu, un dažas reizes pat ir joriskej, lai tik dabol sew portyku, lai baudet dzeiwi. Un pilnigi dābyski, ka pi liaudim ir rodušis taidi uzskoti taide morale, ka pyrmojā witā stota personibu, sowu „es“ — jo lobumu, jyutas un dumas. Taidus liauzu uzskotus sauc par individualistyskim. Šaids „individualizms“ praktisksajā dzeiwē nuwad leidz tam, ka kotrs pyrmā kortā dumoj par sevi, wysod pisatur tos parunas: „sows krakls wysod tywok pi misas“.

Liauds ar tu sowu kraklu ir nugojuši tik toli, ka ji dumodami tik par sowu kraklu, aizmerst, ka pi utra taida krakla jau pawysam naw. Socialistisksajā walsti persona nu winas puses, byus paduta pilnigi walstei, sabidribai, kolektiwam. Nu pošom barna dinom un wysu sowu dzeiwi winia zynos nu jyuss ka winia ir paduta sabidribai, ka wina dzeiwoj na del sewis, bet del wysas sabidribas, ka winias laime ir atkariga nu sabidribas laimes.

Individualistyski (atsewišku cylwaku) dzeiwe uzskoti tiks numeiti nu kolektiwistyskim (sabidribas) uzskotim.

Tai kai wysi byus saistiti ar tom dūmom, ka wini ir winleidzigi stredniki, wysporigi darišonu leidzstrodniki, tad i wersis wins uz utra na kai uz inaidnika, bet kai uz bidra. Wysōs darišonōs pi winim waldis na patmilia jyutas, bet bidriskas jyutas.

Un tai tad, socialistysko walsts ikorta atsaškir nu kapitalistyskos walsts ikortas na tikai materialajā-saimestysksajā

zinia, kur teik atstumti ipašniki, nuwarzti ekonomiski križisi un škiru kari, bet wel atsaškir ari ar sowu kulturalu dzeiwi, kurai wajag kupli izplaukt tamdel, ka winias dorba ems dalibū wysi.

Golu-golâ, izamejs ari storptautyskos atteicibas.

Pi kapitalistyskos saimestibas ikortas kari beja naizbagami tamdēl, ka kapitalistu škira rowes uz jaunim térgim, del brewu tergu ikarošonas. Tad skaidrs, ka pi socialistyskos ikortas, kur nabyus škiru, kad saimestiba tiks wasta na del inokumu iraušonas, kari pazuss.

Storp atsewiškom socialistyskom walstim mirs nusastoš uz wysim laikim.

Leidzigi tam, kai atsewiški socialistyskos walsts pilsoni wins ar utru byus bidriskōs atteicibōs, atsewišku tautu prikštowi byus brolikškōs atteicibōs. Uz pasaulia nusastos natikai liaužu winleidziba, bet ari tautu broliba.

Le 29/9/80

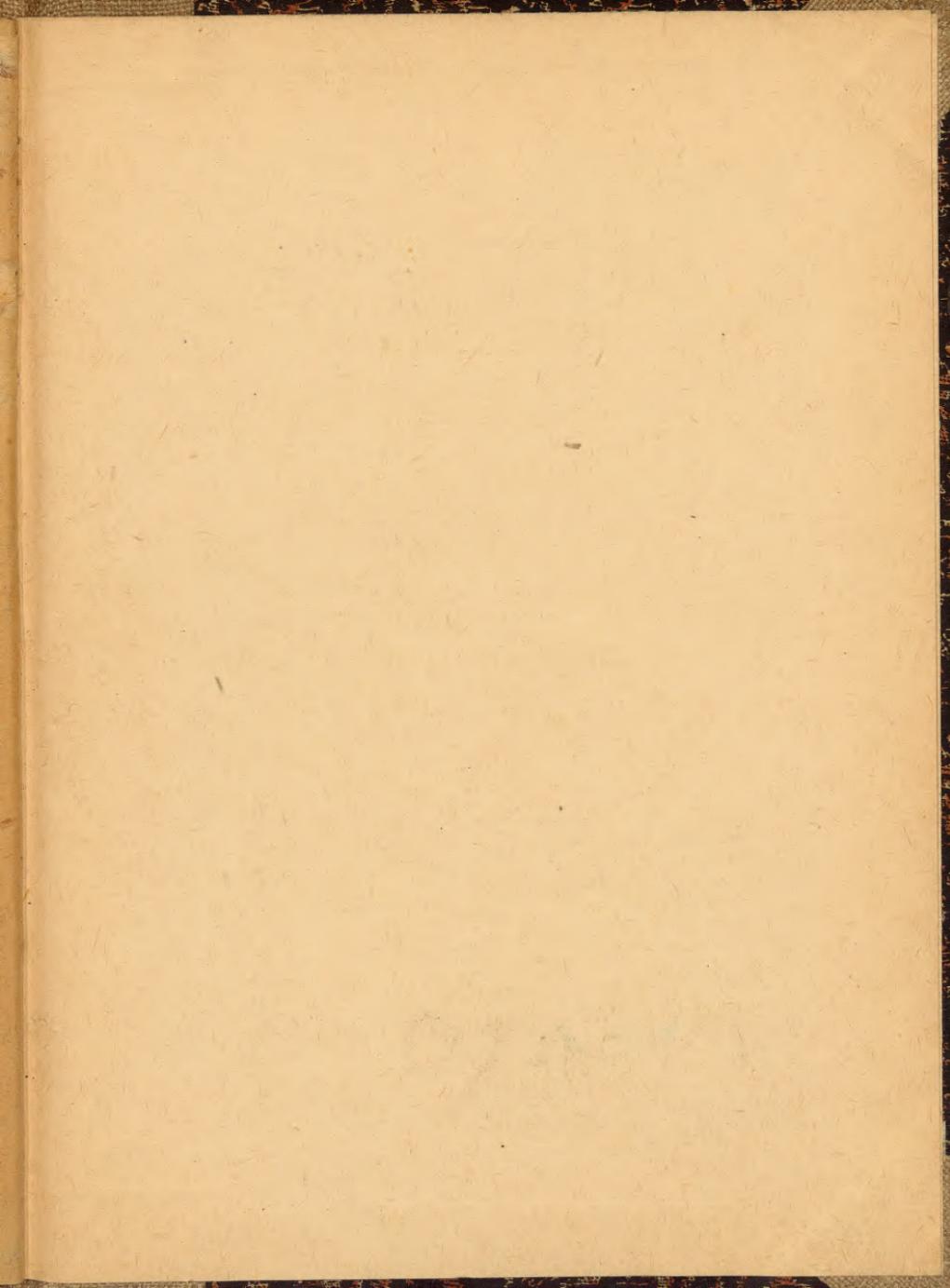
Celeg: Frederick G. Knob
Oriswag & Knob

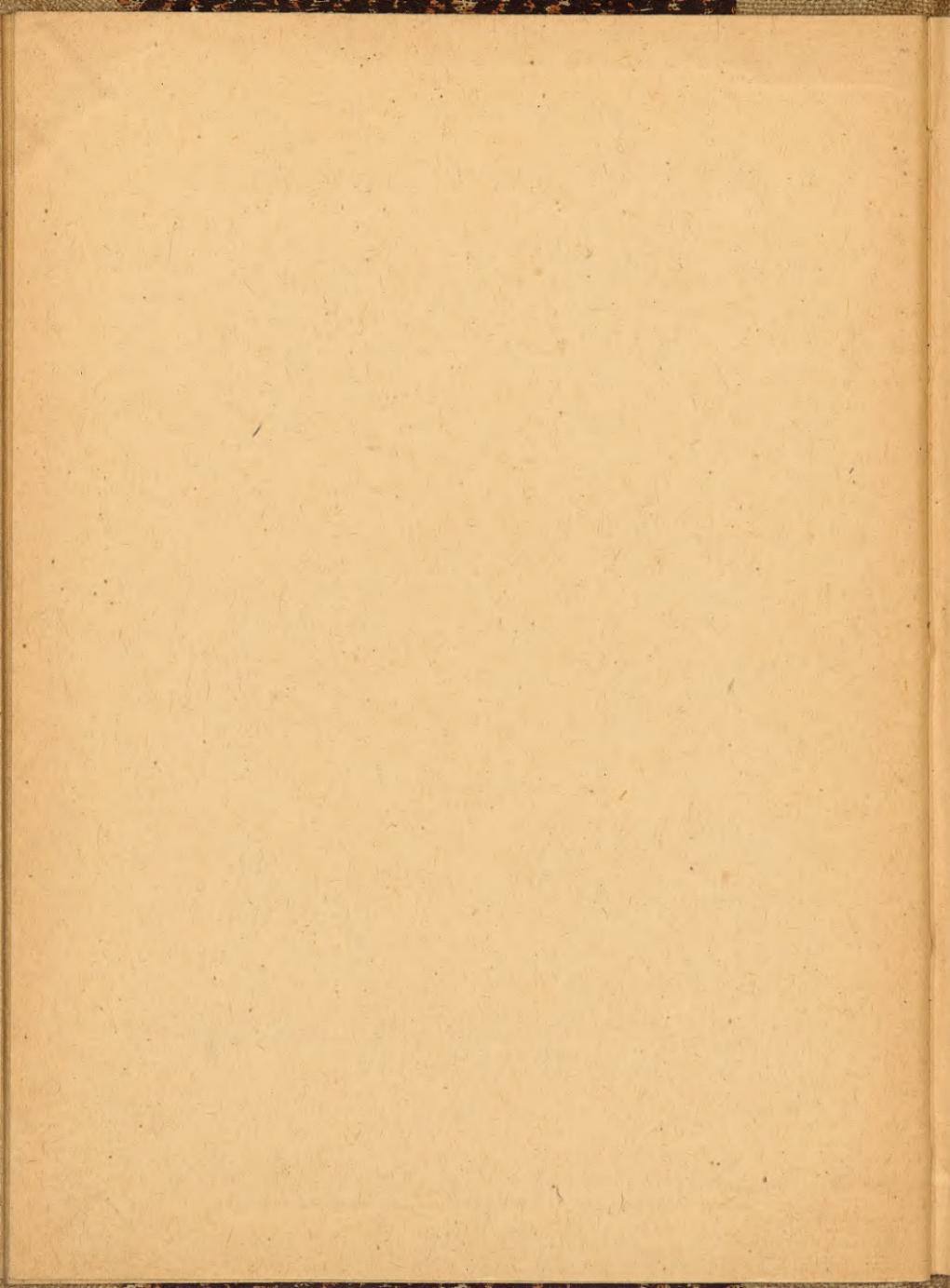
903680

Cena: Orzemēs 6 rub.,
Latgolā 60 kap.

O. 60

Le 2980

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309060912